

А. М. Соцький

в.о. завідувача кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного
гуманітарного університету,
к.ю.н., доцент
ORCID: 0000-0001-6836-7480

ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ЗАСОБІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЛІСОВОЇ СФЕРИ

Вибір та порядок застосування відповідних адміністративно-правових засобів спрямоване на регулювання суспільних відносин, що виникають в лісовій сфері для досягнення поставлених цілей. Значення, цілеспрямованість, особливості змісту і порядок застосування специфічних адміністративно-правових засобів закріплені в нормах адміністративного законодавства України, де визначена і компетенція суб'єктів їх реалізації.

Під засобами публічного адміністрування лісової сфери пропонуємо розуміти систему визначених адміністративно-правовими нормами юридичних інструментів, за допомогою яких уповноважені органи публічної адміністрації впливають на суспільні відносини у лісовій сфері з метою забезпечення охорони та захисту лісового фонду; раціонального використання лісових ресурсів та їх відтворення; розвитку лісової промисловості; оптимізації системи та процедури надання адміністративних послуг в сфері лісового господарства; розвитку лісового туризму; збільшення чисельності об'єктів лісового фонду, а у разі порушення лісового законодавства – притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

Особливостями засобів публічного адміністрування лісової сфери є: 1) є динамічними, що зумовлено постійною зміною обсягів лісового фонду, необхідністю охорони та захисту об'єктів лісового фонду, зміною правового регулювання, економічними, демографічними процесами; 2) юридично закріплені в нормах права; 3) реалізуються в процесу владно-управлінської діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації в лісовій сфері; 4) напрямки державної політики в лісовій сфері визначають види засобів публічного адміністрування лісових відносин; 5) являють собою систему правових, організаційних, виховних, економічних, науково-дослідних, організаційно-технічних заходів; 6) ціллю є: забезпечення охорони та захисту лісового фонду; раціональне використання лісових ресурсів та їх відтворення; розвиток лісової промисловості; оптимізація системи та процедури надання адміністративних послуг в сфері лісового господарства; розвиток лісового туризму; збільшення чисельності об'єктів лісового фонду; 7) застосування адміністративно-правових засобів передбачає визначену нормами адміністративного законодавства процедуру.

Ключові слова: адміністративно-правові засоби, публічне адміністрування, лісова сфера, ліси, засоби управлінського характеру, засоби сервісного характеру.

A. M. Sotskyi. Types and features of the system of public administration of the forest sector

Abstract. the choice and procedure for the application of appropriate administrative and legal means is aimed at regulating public relations arising in the forest sector to achieve the goals. The meaning, purposefulness, peculiarities of the content and the procedure for the application of specific administrative and legal means are enshrined in the norms of the administrative legislation of Ukraine, which defines the competence of the subjects of their implementation.

Under the means of public administration of the forest sector, we propose to understand the system of legal instruments defined by administrative and legal norms, through which the authorized bodies of public administration influence public relations in the forest sector in order to protect and safeguard the forest fund; rational use of forest resources and their reproduction; development of the forest industry; optimization of the system and procedure for providing administrative services in the field of forestry; development of forest tourism; increase in the number of forest facilities, and in case of violation of forest legislation - bringing the perpetrators to administrative responsibility.

Features of public administration of the forest sector are: 1) are dynamic, due to the constant change in the volume of the forest fund, the need to protect and defend forest objects, changes in legal regulation, economic, demographic processes; 2) legally enshrined in law; 3) are implemented in the process of power management activities of authorized subjects of public administration in the forest sector; 4) directions of the state policy in the forest sphere determine the types of means of public administration of forest relations; 5) represent a system of legal, organizational, educational, economic, research, organizational and technical measures; 6) the purpose is: to ensure the protection and preservation of the forest fund; rational use of forest resources and their reproduction; development of the forest industry; optimization of the system and procedure for providing administrative services in the field of forestry; development of forest tourism; increasing the number of forest facilities; 7) the application of administrative remedies provides for the procedure specified by the norms of administrative legislation.

Key words: administrative and legal means, public administration, forest sphere, forests, means of administrative character, means of service character.

Лісові відносини, що виникають між органами публічної адміністрації та фізичними і юридичними особами потребують постійного урегулювання. Правовий вплив на поведінку останніх здійснюється з використанням різних видів адміністративно-правових засобів, тобто юридичних інструментів, які використовують у своїй діяльності органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування для забезпечення охорони та захисту лісового фонду, забезпечення раціонального використання лісі та їх відтворення, сприяють розвитку лісового екотуризму, використання лікувальних та інших властивостей лісів, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. Відзначимо, що залежно від напрямку лісової сфери органи публічної адміністрації використовують різні адміністративно-правові засоби. Даним засобам характерна юридична визначеність, встановлення меж правомірної поведінки, визначення прав та обов'язків суб'єктів лісових відносин, правова регламентація процедури реалізації тощо. Втім, наявність широкого кола адміністративно-правових засобів публічного адміністрування лісової сфери всеодно не дає можливість повного та всебічного розвитку лісового господарства, забезпечення відновлення лісового фонду, ефективного його використання не в приватних інтересах, а в публічних. Розглянемо сутність та види адміністративно-правових засобів публічного адміністрування лісової сфери.

В юридичних словниках під поняттям «засіб» прийнято розуміти наступне:

1) інструмент, засіб, знаряддя (для досягнення мети); документ [1];

2) свідомість, волю, трудову активність людини, його перетворюючий вплив на природу [2, с. 357].

Такий підхід істотно збагачує понятійне навантаження категорії «засоби», адже включає до її складу не тільки техніку певного роду (яка зводиться у кінцевому рахунку до предметів, явищ матеріального характеру), але і свідомі діяльні акти по використанню цієї техніки – тобто технологію застосування технічних засобів. Ця категорія у такому випадку відображає діалектичну єдність техніки та технології, інструментів і діяльності [3, с. 22].

Втім слід відзначити, що категорія «засоби», не має термінологічної самодостатності в юридичному просторі, тобто не є терміном юридичним, й відповідно не має самостійної дефініції, а компонент-модифікатор «правові» підтверджує свою належність юридичній терміносистемі, маємо кваліфікувати це словосполучення як складений термін, а не терміносполуку [4, с. 138].

Теоретики права більш ґрунтовно підходять до визначення та тлумачення поняття «правові засоби».

А.В. Малько та К.В. Шундіков під поняттям засобів в праві розуміють «сполучну ланку між суб'єктом і об'єктом діяльності, між ідеальною, уявною моделлю і матеріальним результатом. Юридичні засоби об'єднуються в певну систему для вирішення поставлених завдань ... з тим, щоб досягти спеціально значущих результатів» [5, с. 17, 322].

С. С. Алексеев, відзначає, що правові засоби – це не просто інструменти вирішення тих чи інших соціальних завдань, що існують поряд з іншими і допускають різні альтернативи. Соціально-політичний зміст постановки проблеми про правові засоби полягає в тому, що вони є не лише соціальною необхідністю, своєрідною об'єктивною закономірністю, а й оптимальним, адекватним умовам цивілізації способом вирішення завдань, які стоять перед суспільством, способом, що виражає соціальну цінність права як регулятора суспільних відносин. Використання правових засобів у практичному житті означає так застосовувати юридичний інструментар для вирішення різних соціальних завдань, щоб було досягнуто ефекту, який реалізує соціальну цінність, силу права, його місію бути стабілізуючим чинником, що приборкує та утихомирює і внаслідок цього забезпечує: а) надійність та стійкість відносин, що складаються; б) кореляцію регулювання із суб'єктивними правами; в) сувору регламентацію і водночас гарантованість, захищеність суб'єктивних прав; г) комплекс способів, які гарантують реальне, фактичне виконання юридичних обов'язків; д) необхідну процедуру для здійснення юридичних дій, процесуальні форми і механізми, спрямовані на реалізацію суб'єктивних прав і досягнення істини в конфліктних ситуаціях. Правові засоби можуть збігатися, а можуть і не збігатися з феноменами, які традиційно виділяються в юридичній науці. Однак у всіх випадках перед нами фрагменти правової дійсності, що розглядаються під кутом зору їх функцій, їх ролі як інструментів юридичного впливу [6, с. 155].

Юридичні засоби являють собою інституційні явища правової сфери, що втілюють регулятивну силу права. Особливість юридичних засобів полягає в тому, що вони засновані на праві, закріплені і регулюються ним. Юридичні засоби є найважливішими працюючими частинами права, вони містять в собі особливу «правову енергію», регулятивну силу, здатність «рухати» суспільні відносини, направляючи їх до цілей правового регулювання. До юридичних засобів слід віднести: норми права, права, обов'язки, правовідносини, юридичні факти, правозастосовні акти, договори, заходи заохочення, пільги, міри покарання, заборони та інші інститути, які відіграють роль регуляторів суспільних відносин. Засоби права функціонують як на рівні окремих (первинних) засобів, так і на рівні їх блоків, комплексів юридичних засобів (правові режими, механізм правового регулювання). Юридичні засоби складаються з широкого кола правових інструментів: норми права, права, обов'язки, правовідносини, юридичні факти, правозастосовчі акти, договори, заходи заохочення, пільги, заходи покарання, заборони та інші інститути, які відіграють роль регуляторів суспільних відносин. Засоби права функціонують як на рівні окремих (первинних) засобів, так і на рівні їх блоків, комплексів юридичних засобів (правові режими, механізм правового регулювання) [7, с. 149].

В.М. Горшенєв правові засоби пропонує поділяти на юридичні установлення, які сформульовані в правових нормах, і юридичні технології (діяння). До останніх науковець відносить: правову техніку, правове оцінювання, правовий моніторинг, правову експертизу, правове планування [8, с.70].

Р.В. Пузиков відзначає, що традиційно в юридичній науці всі засоби, що використовуються у встановленні і реалізації правової політики, прийнято поділяти на дві групи: 1) власні спеціальні засоби, безпосередньо призначені для вдосконалення і розвитку правової системи, до яких відносять різні доктрини, концепції, програми, правовий моніторинг, систематизацію правових актів, планування, прогнозування, уніфікацію і спеціалізацію законодавства, експертизу правових актів і т. д.; 2) інструменти механізму правового регулювання, що включають в себе: а) безпосередньо юридичні засоби: обмеження, правові заборони, стимули, заохочення, покарання, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, правовідносини, правові акти, юридична відповідальність, санкції (в т. ч. заохочувальні) і т. д., які, в свою чергу, в залежності від їх природи і сфери функціонування поділяються на: засоби права і засоби правореалізаційної практики; б) неюридичні засоби: ідеологічні, організаційні та матеріальні [9].

Інструменти права являють собою систему різних нормативних приписів, що виникають в процесі реалізації правотворчої форми державної правової політики, що знаходять своє зовнішнє вираження в нормах матеріального і процесуального права, які за своєю правовою природою можуть бути як імперативними, так і диспозитивними, які виконують регулятивні і охоронні функції, урегульовані нормами приватного і публічного права та ін. Саме в нормах права знаходять своє закріплення права і обов'язки, правові заборони та правові стимули, засоби покарання і заохочення і інші засоби [9].

С.С. Алексєєв відзначає, що як юридичний інструментар правові засоби означають закріплені Конституцією, нормами законів або інших правових актів прийоми, способи впливу на суспільні відносини з метою досягнення певного результату. До правових засобів відносять юридичні норми, правовідносини, індивідуальні правостановлюючі веління і приписи, акти правозастосовчих органів тощо [6]. Тобто науковець в більшій мірі правові засоби зводить до нормативної визначеності правових засобів як головної ознаки. На нашу думку, нормативна визначеність є лише однією з головних ознак, при цьому потрібно акцентувати увагу на компетентних суб'єктах та видах адміністративно-правових засобів.

Також, на нашу думку, не обґрунтованим є твердження, що в адміністративно-правовій науці термін «правові засоби» в реалізації адміністративних відносин не поширений [10].

Одним з підвидів юридичних засобів є адміністративно-правові засоби.

В.В. Галуцько відзначає, що адміністративно-правові засоби є інструментами правового впливу на поведінку об'єктів управління, що використовуються з метою реалізації зазначеного цілепокладання, визначають зміст формальної ознаки адміністративно-правового регулювання [11, с. 92–93].

Нам імпонує точка зору М. Белкіна, який під адміністративно-правовими засобами пропонує розуміти юридичні засоби, які реалізуються за участю держави в особі її уповноважених органів – суб'єктів владних повноважень – в сфері адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення публічного правопорядку та законності. Вченим доведено, що, незалежно від сфери застосування, адміністративно-правовим засобам притаманні такі спільні ознаки: а) обов'язкова участь в реалізації цих засобів суб'єкта владних повноважень; б) застосування зазначених засобів виключно на підставі закону, а у випадках, передбачених законом, – і на підставі підзаконних нормативно-правових актів; в) застосування зазначених засобів виключно в меж-ах компетенції відповідного суб'єкта владних повноважень; г) можливість при реалізації даних засобів застосування державного примусу; д) реалізація в адміністративно-правових засобах норм права у формі правозастосування; е) реалізація цілепокладання у вигляді пріоритету забезпечення прав і свобод громадян; є) контроль за застосуванням засобів адміністративного права; ж) участь в реалізації адміністративно-правових засобів в публічному управлінні інститутів громадянського суспільства [17, с. 16].

В.К. Колпаков наголошує, що адміністративно-правові засоби містять у собі адміністративно-правовий метод регулювання. Автор відносить приписи, заборони, дозволи. Приписи – це покладання прямого юридичного зобов'язання чинити ті чи інші дії в умовах, що передбачені правовою нормою. Заборони – це покладання прямих юридичних обов'язків не чинити тих чи інших дій в умовах, передбачених правовою нормою. Дозволи – це юридичний дозвіл чинити в умовах, передбачених нормою, ті чи інші дії або утримуватись від їх вчинення за власним бажанням [12, с. 56–57].

В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін до складових елементів засобів адміністративно-правового регулювання відносять такі: 1) норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права; 2) публічну адміністрацію; 3) принципи адміністративного права; 4) індивідуальні акти публічної адміністрації; 5) адміністративно-правові відносини; 6) форми адміністративного права; 7) тлумачення норм адміністративного права; 8) методи адміністративного права; 9) процедури реалізації адміністративно-правових норм [13, с. 92–93]. На нашу думку, дана точка зору є досить спірною, адже, включає в себе принципи адміністративного права; форми адміністративного права; методи адміністративного права.

На окрему увагу заслуговує позиція С.А. Подоляки, який визначає адміністративно-правові засоби як методи практичного здійснення цілей, завдань і функцій суб'єкта управління у сфері інформаційного забезпечення органів прокуратури [14, с. 147]. На нашу думку, засоби є тим за допомогою чого досягається

поставлена ціль, тобто інструмент, при цьому метод – це прийом чи система прийомів, які використовуються для досягнення поставлених цілей.

В.В. Негодченко під адміністративно-правовими засобами пропонує розуміти сукупність адміністративно-правових норм, які розглядаються з позиції їх функціонального призначення для вирішення певного кола завдань, регулювання відповідних суспільних відносин [15, с.151].

На думку В.Т. Комзюка адміністративно-правові засоби в комплексі є одним з ефективних структурних елементів охоронної діяльності органів держави, спрямованої на формування і розвиток суспільних відносин у різних галузях на належній нормативній основі. Застосування адміністративно-правових засобів перебуває в органічному взаємозв'язку із забезпеченням належного порядку в сфері державного управління. Значення, цілеспрямованість, особливості змісту і порядок застосування адміністративно-правових засобів закріплені адміністративним законодавством України (законами та урядовими постановами), а свій розвиток і деталізацію вони отримують у відомчих нормативних актах і рішеннях місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [16, с.45].

Застосування адміністративно-правових засобів відзначається демократичністю, спрямованістю на переконання населення у доцільності і справедливості заходів, що здійснюються державою, об'єктивною необхідністю запровадження та оптимального застосування тих чи інших загальнообов'язкових правил, воно поєднується із широким використанням багатогранних, вироблених практикою засобів організаційної та виховної роботи у трудових колективах і за місцем проживання громадян, з активним формуванням правосвідомості, нетерпимого ставлення до антигромадських проявів [16, с.44-46].

В залежності від сфери застосування адміністративно-правові засоби можуть мати певну специфіку, однак, в силу публічної складової ці засоби завжди є саме адміністративно-правовими засобами і є предметом вивчення наукою адміністративного права. Дослідники, що вивчали питання адміністративно-правового регулювання в різних галузях суспільного життя, виділяли ті чи інші засоби такого регулювання, а саме: захист права власності: загальні засоби попередження посягань на право власності (адміністративний нагляд; державний і громадський контроль; правове виховання та пропагандистська робота); спеціальні засоби попередження протиправних посягань на право власності; засоби безпосередньої охорони права власності; засоби адміністративного примусу; засоби безпосереднього, прямого та опосередкованого захисту суб'єктів господарювання; засоби адміністративного судочинства [17, с. 16; 18, с.84-85].

Наприклад, право власності потребує адміністративного забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів [19, с. 9]. Засоби адміністративно-правового захисту І.О. Личенко пропонує розглядати як інструменти реалізації передбачених у законодавстві способів захисту у цій сфері. Саме вони відображають практичний аспект існуючих юридичних процедур, забезпечують реальне вирішення проблемних питань, які стосуються законних інтересів громадян володіти, користуватися та розпоряджатися майном і сприяють забезпеченню реалізації потреб, пов'язаних зі збереженням та примноженням об'єктів права власності [20, с.326-327].

Науковець пропонує засоби адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності визначати як сукупність інструментів, форм державно-юридичної захисної діяльності органів влади та захисної діяльності громадян, які знаходять свій прояв у рамках регламентованих чинними адміністративно-правовими актами процедур, застосовуються з метою забезпечення реалізації потреб, пов'язаних зі збереженням та примноженням об'єктів права власності [20, с. 326-327]. Втім на нашу думку, науковець не розглядає зміст адміністративно-правових засобів охорони права власності з тої точки зору, що об'єктами права власності можуть бути і природні ресурси, і в даному випадку значення засобів є ширшим за «збереження та примноження».

Отже, вибір та порядок застосування відповідних адміністративно-правових засобів спрямоване на регулювання суспільних відносин, що виникають в лісовій сфері для досягнення поставлених цілей. Значення, цілеспрямованість, особливості змісту і порядок застосування специфічних адміністративно-правових засобів закріплені в нормах адміністративного законодавства України, де визначена і компетенція суб'єктів їх реалізації.

Таким чином, під **засобами публічного адміністрування лісової сфери** пропонуємо розуміти *систему визначених адміністративно-правовими нормами юридичних інструментів, за допомогою яких уповноважені органи публічної адміністрації впливають на суспільні відносини у лісовій сфері з метою забезпечення охорони та захисту лісового фонду; раціонального використання лісових ресурсів та їх відтворення; розвитку лісової промисловості; оптимізації системи та процедури надання адміністративних послуг в сфері лісового господарства; розвитку лісового туризму; збільшення чисельності об'єктів лісового фонду, а у разі порушення лісового законодавства – притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.*

Особливостями засобів публічного адміністрування лісової сфери, на нашу думку, є:

- 1) є динамічними, що зумовлено постійною зміною обсягів лісового фонду, необхідністю охорони та захисту об'єктів лісового фонду, зміною правового регулювання, економічними, демографічними процесами;
- 2) юридично закріплені в нормах права;
- 3) реалізуються в процесу владно-управлінської діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації в лісовій сфері;

4) напрямки державної політики в лісовій сфері визначають види засобів публічного адміністрування лісових відносин;

5) являють собою систему правових, організаційних, виховних, економічних, науково-дослідних, організаційно-технічних заходів;

6) ціллю є: забезпечення охорони та захисту лісового фонду; раціональне використання лісових ресурсів та їх відтворення; розвиток лісової промисловості; оптимізація системи та процедури надання адміністративних послуг в сфері лісового господарства; розвиток лісового туризму; збільшення чисельності об'єктів лісового фонду;

7) застосування адміністративно-правових засобів передбачає визначену нормами адміністративного законодавства процедуру.

На нашу думку, засоби публічного адміністрування лісової сфери мають *подвійну природу, тобто одні – мають суто імперативний характер, а інші є більш диспозитивні та можуть вчинятися у разі виявлення бажання суб'єкта:*

1. засоби управлінського характеру (ведення державного лісового кадастру; державний контроль (нагляд) за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів (облік лісів; моніторинг лісів; інвентаризація лісів); адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства);

2. засоби сервісного характеру (лісова сертифікація; отримання спеціального дозволу на використання лісових ресурсів).

Список використаних джерел:

1. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. 543 с.

2. Маркс К. Соч. / К. Маркс, Ф. Энгельс. Т. 20. М. : Прогрес, 1985. 580 с.

3. Шунди́ков К. В. Цели и средства в праве (общетеоретический аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 1999. 182 с.

4. Чорна В. Г. Адміністративно-правове регулювання позашкільної освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 зі спеціальності «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2011. 250 с.

5. Малько А.В., Шунди́ков К.В. Цели и средства в праве и правовой политике. Саратов, 2003. 296 с.

6. Алексеев С. С. Теория права. М. : БЕК, 1994. 224 с.

7. Шунди́ков К.В. Юридические средства реализации правовой политики. Правоведение. 1997. № 4. С. 149-150.

8. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. М., 1972. 258 с.

9. Пузи́ков Р.В. Средства реализации правовой политики. Вестник ТГУ. Вып. 11 (127), 2013. С.1-12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sredstva-realizatsii-pravovoy-politiki/viewer>

10. Минц Б. И. Понятие и роль правовых средств в хозяйственных отношениях. Изв. вузов. Правоведение. 1983. № 2. С. 69–74.

11. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Галу́нько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Херсон: Гринь Д.С., 2015. 272 с.

12. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підручник]. К. : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

13. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : [монографія] / [В.В. Галу́нько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.]; за заг. ред. В.В. Галу́нька. Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. 376 с.

14. Подоляка С.А. Адміністративно-правові засоби забезпечення обігу інформації в органах прокуратури. Наукові праці МАУП. 2014. № 42(3). С. 146–151.

15. Негодченко В. Зміст адміністративно-правових способів і засобів забезпечення обігу інформації підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування органів Національної поліції України. Підприємство, господарство і право. 2017. №3. С.149-154.

16. Комзюк В.Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. зі спец. 12.00.07 «теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право», 2003. Х.: НАВС. 191 с.

17. Белкін М. Л. Єдність правозастосування як гарантія забезпечення законності в державі. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 10-16.

18. Сукманова О.В. Публічне адміністрування охорони права власності в Україні: дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2019. К. : НДПП. 559 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/74591/1/diss_Sukmanova.pdf

19. Афанасієв Р. В. Адміністративно-правовий режим об'єктів права власності на природні ресурси: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2010. 20 с.

20. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності: адміністративно-правове дослідження. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 326-327.